

Levéltári meglepetések

HVG, 2017. MÁJUS 11.

„Arra, hogy mi kerülhet elő a volt szovjet állambiztonsági levéltárból, s ez hogyan írhatja át az eddig ismertnek vélt eseményeket, a Betekintő című folyóirat 2017. 1. számában is található példa” – írták cikkükben. Müller Gabriella forrásközlésének ismertetéséről van szó. Ez a tanulmány – Müller szándékával ellentétben – újabb nagyon fontos bizonyítékot szolgáltat arról, hogy a Tóth Ilona-ügy tényállása – vagyis az, hogy három, végsőkéig kitartó bátor ellenálló 1956. november 18-án megölt egy besúgónak vélt embert – nagyon is a valóságon alapul. Számomra is csak most derült ki, hogy 1956 decemberében egy szovjet járőr nemcsak elfogta, hanem ki is hallgatta Tóth Ilona két társát, Gyöngyösi Miklóst és Gönczi Ferencet, a vallomásaikat jegyzőkönyvbe is vették, és összefoglaló jelentés formájában továbbították feletteseiknek. Müller fordítása és közlése alapján mindketten lényegében ugyanúgy rekonstruálták egy belügyes, besúgónak vélt személy (Kollár István) megölését, ahogy később a magyar szervek előtt (és ahogy a tragédia többi részesei is). Nem nehéz belátni, hogy egy ilyen bonyolult, egészen kivételes eseményt a szovjet és a magyar hatóságok – egymástól teljesen függetlenül – nem találhattak ki. (Tudniillik történetesen épp azokban a napokban hallgatták ki a magyar szervek Tóth Ilonát is.) Mindössze egyetlen lényegi eltérés található az orosz jelentésben. Müllert idézve: „Tóth Ilona helyett [...] egy »Eta« álnevet használó felkelőt neveztek meg harmadik személyként, aki részt vett az iratban névtelenül szereplő belügyes meggyilkolásában.” A forrásközlő azonban a többes szám használatával sajnos súlyosan torzított a saját maga által fordított szövegen, ugyanis a szovjet jelentéstevő itt hangsúlyozottan csakis Gyöngyösire hivatkozott! A jelentés szövegéből a kutatók könnyen azonosíthatják „Etát”. E fedőnév egyértelműen Csontos Erzsébetet (aki más fedőneveket is használt, így Szoboszlai Erzsébetet és

Fehér Klárát), a fegyvertelen ellenállás egyik fő szervezőjét és legrejtélyesebb alakját jelöli. Tekintve, hogy ő a Péterfy Sándor utcai kórházban tevékenykedett, Tóth Ilona a Cházár András utcában, és mindketten röpcédula-terjesztéssel (is) foglalkoztak, könnyen előfordulhatott a névtévesztés, vagy akár a fordítási hiba. „Lehetséges lenne, hogy a Tóth Ilona és társai által előadott abszurd gyilkossági történet [...], csak merő kitaláció, miközben a megtörtént gyilkosságról valójában semmit sem tudunk? Lehetséges volna, hogy a Tóth Ilona-ügyben pontosan ennek okán nem állnak össze sehogyan sem a részletek?” – teszi fel a kérdéseket Müller Gabriella. Egyetlen vallomásbeli névtévesztés azonban aligha lehet olyan súlyú érv, amely felülírná azt a fentebb említett abszurditást, hogy két, egymástól teljesen függetlenül működő hatóság szinte teljesen ugyanazt a – rendkívül szövevényes, bonyolult – koncepciót találta ki, ráadásul egészen rövid időn belül. Tehát – a forrásközlő állításával szemben – a volt szovjet állambiztonsági levéltárból származó irat ezúttal teljesen meggyőzően alátámasztja azt a rendkívül tragikus eseményt, amelynek lényege – a rendelkezésünkre álló számos írásos és szóbeli forrás alapján – eddig is teljesen egyértelmű volt.

EÖRSI LÁSZLÓ (BUDAPEST)